

Pospiech, Richard; Petrželka, Josef

Proč Slunce svítí a hřeje? Platónovo vysvětlení

Studia philosophica. 2023, vol. 70, iss. 1, pp. 63-72

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2023-1-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78520>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20230811

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Proč Slunce svítí a hřeje?

Platónovo vysvětlení

Why Does the Sun Shine and Warm? Plato's Explanation

Richard Pospiech – Josef Petrželka

V předchozích číslech časopisu¹ jsme ukázali, že Aristotelés měl velké potíže při vysvětlení základní lidské zkušenosti, totiž že Slunce svítí a hřeje. V následujících textech se podíváme, jak si s tímto vysvětlením poradili Aristotelovi předchůdci. Začneme myslitelem, který byl Aristotelovi nejbližší – jak časově, tak osobně, tedy Platónem.

Tentokrát nebudeme překládat, překladům F. Novotného bychom stejně nemohli konkurovat. Všechny překlady tedy pocházejí od něj.

S hledáním Platónovy odpovědi na naši otázku bude i tentokrát potíž, protože – Platón si tuto otázku nikde výslovně nepoložil! My se proto pokusíme zrekonstruovat jeho možnou odpověď z jeho jiných vyjádření o povaze Slunce a o vnímání světla a tepla.

Vyjdeme od pasáží, kde Platón píše o Slunci, a budeme sledovat, zda se přímo v nich nebo v jejich kontextu objeví i vysvětlení slunečního tepla a světla, případně (když jsme už prozradili, že tak jednoduché to nebude) zda můžeme s pomocí jiných, obsahově souvisejících pasáží doložit, že Slunce je podle Platóna zdrojem tepla a světla.

Začneme asi na nečekaném místě – nevyjdeme totiž od žádné z „fyzikálních“ či „kosmologických“ úvah, nýbrž od výsostné úvahy ontologické a navíc ještě od podobenství. Ke konci šesté knihy *Ústavy* se Sókratés pokouší podat alespoň nějaký (když už ne úplný) výklad o ideji dobra a přitom kvůli osvětlení srovnává ideu dobra právě se Sluncem. O Slunci samotném se dozvídáme:

1 Viz čísla 2021/2 a 2022/1.

[*Ústava* VI, 508a4–8 a 508b6–7] Nuže, kterému z bohů na nebi může přičísti tuto moc, že nám jeho světlo (φῶς [fós]) dává, aby zrak co nejkrásněji viděl a viděné předměty byly viděny?

Tomu, kterému i ty i ostatní lidé; jest zajisté patrné, že se tážeš na slunce.

[...]

Jistě tedy i výkonnost, kterou má a kterou přiděluje slunce, dostává od tohoto jako jeho výron (ἐπίρρυτον [epirryton])?

[*Ústava* VI, 509b2–5] O slunci, myslím, řekneš, že viditelným věcem dává netoliko možnost, aby byly viděny, nýbrž i vznik a vzrůst a výživu (γενεσιν καὶ αὐξην καὶ τροφήν [genesin kai auxén kai trofén]), ač samo není vznikem?

Jak jinak?

Zmínky o Slunci v této pasáži slouží jen jako příklad pro ilustraci analogických vlastností či funkcí ideje dobra. Proto lze předpokládat, že jsou Slunci připisovány charakteristiky a funkce zcela zjevné a všem dobře známé.

Jsou dvě – Slunce je výslovně označeno jednak za zdroj světla a jednak za počátek „vzniku, růstu a výživy“. Byť to není řečeno výslovně, vtírá se domněnka, že by se za tímto opisem mohlo skrývat teplo jakožto zjevná podmínka růstu živých organismů. Půjde to prokázat? Naše zkoumání bude dále postupovat po těchto dvou větvích úvahy, a bude tedy odpovídat na dvě otázky. Nejprve prozkoumáme Platónovy úvahy o slunečním světle.

Proč Slunce svítí?

Samozřejmá zkušenost, že Slunce poskytuje světlo, je výslovně uvedena i v dialogu *Tímaios*, v němž budeme pátrat nejvíce.

[*Tímaios* 39b4–c1] [...] upevnil bůh světlo (φῶς [fós]) na druhém od země kruhu, které nyní nazýváme sluncem, aby svítilo (φαίνοι [fainoi]) co možná na celý svět, aby tvorové, jimž to náleželo, nabyli účasti v pojmu čísla, poznajíce jej z oběhu totožnosti i podobnosti.

Ale – jak Platón tuto samozřejmou zkušenost vysvětlí? Proč Slunce svítí? Tato otázka se zdá být zodpovězena velmi rychle a snadno, protože opět v *Tímaiovi* se o něco dále objevuje popis „druhů“ (ἰδέαι [ideai]) živých orga-

nismů, jež má obsahovat démiúrgem utvářený svět. A mezi nimi jsou i nebeská tělesa, včetně Slunce. Ano, Platónova úvaha o nebeských tělesech má i biologickou rovinu:

[*Tímaios* 39e10–40a7] Jsou pak čtyři, za první rod bohů na obloze, dále druh živočichů okřídlených a létajících vzduchem, třetí druh žijící ve vodě, čtvrtý pak chodící po nohách a žijící na suchu. Rod bohů vytvořil většinou² z ohně, aby byl co nejzářivější a nejkrásnější; podle vzoru všehomíra dal mu kulatou podobu i podřídil jej rozumu nejvyššího jsoucna a jeho vedení, rozděliv jej kolkolem po všem nebi, aby jím byl v celém svém rozsahu osvětlován svět, hodný pak toho jména.

Jak vidno, Platónova úvaha o nebeských tělesech má i rovinu teologickou (a teleologickou), ovšem nás zajímá pouze rovina fyzikální, a proto budeme dále sledovat právě jen ji. Na této rovině je relevantní informace, že nebeská tělesa – tedy i Slunce – jsou z ohně a že je jimi „osvětlován svět“. A zdálo by se, že tím je vlastně otázka po původu světla zodpovězena, a to navíc elegantní slovní hříčkou.

Ovšem právě u té hříčky je třeba si dát pozor – jde totiž o hříčku překladatele, jak F. Novotný sám v poznámkách upozorňuje. V řeckém textu není použit výraz *fós*, nýbrž:

... κόσμον ἀληθινὸν αὐτῶ πεποικιλμένον εἶναι καθ' ὅλον [kosmon aléthinon autó pepoikilmenon einai kath' holon].

To je vlastně také slovní hříčka, ovšem Platónova, a F. Novotný ji vysvětluje takto: Výraz *kosmos* má i význam „ozdoba“, již má být pestrá či pestrobarevná podoba (zřejmě noční) oblohy, jež je popsána výrazem *pepoikilmenon*. F. Novotný zjevně chtěl hříčku na tomto místě zachovat i v překladu, a proto si vymyslel vlastní.

Každopádně nyní můžeme říci, že nebeská tělesa jsou z ohně a Slunce jako jedno z nich – a to významné – je zdrojem světla, protože oheň přeče

2 ... τὴν πλείστην ιδέαν (tén pleístén idean). Z *Tímaia* se více o složení Slunce či nebeských těles nedozvíme. Když nahlédneme do *Epinomidy*, zjistíme, že nebeská tělesa („božský rod hvězd“) obsahují nejvíce ohně, ovšem také malé podíly všech dalších prvků, mj. země a vzduchu (*Epin.* 981d5–e6). *Epinomis* sice není považována za autentický Platónův spis (viz např. PLATO. *Complete works*. COOPER, John M. – HUTCHINSON, D. S. (eds.). Indianapolis: Hackett, 1997, s. 1617), ale my našťástí nepotřebujeme jednoznačně spolehlivý doklad Platónovy představy o látkovém složení Slunce, stačí nám, že v něm převažuje oheň.

evidentně světlo poskytuje. Ale buďme na Platóna náročnější a chtějme ještě explicitní potvrzení, že skutečně právě oheň je zdrojem světla, a vysvětlení, jakým způsobem oheň světlo působí. Přesouváme se tedy z kosmologie do fyziky a klademe Platónovi dvě otázky: Je oheň zdrojem světla? Pokud ano, jakým způsobem? Platón totiž skutečně podává odpověď i na tuto druhou, podstatně hlubší otázku.

Odpověď na první otázku najdeme snadno, a to opět v *Tímaiovi*:

[*Tímaios* 34b4–6] Co vzniklo, jistě jest tělesné a viditelné i hmatatelné; ale bez ohně by se nikdy nic nestalo viditelné ani bez něčeho hmotného hmatatelné...

Slunce je zdrojem světla a příčinou viditelnosti – viz pasáž z *Ústavy*, podle *Tímaia* pak je (fyzikální) příčinou viditelnosti oheň, přičemž Slunce je z největší části právě ohněm. To je poměrně jasné a dostatečně odůvodněné.

Zbývá ještě detailně vysvětlit, jak oheň činí věci viditelnými. K odpovědi se přiblížíme v dlouhé pasáži zabývající se „fyzikální“ rovinou zrakového vnímání (pro snazší orientaci si ji rozdělíme na části):

[*Tímaios*, 45b4–45d6] (1) Z té části ohně, která nedostala síly páliť, nýbrž poskytovati mírného světla (φῶς), vlastního každému dni, vytvořili pevné těleso. (2) Způsobili totiž, aby oheň, který jest uvnitř nás, příbuzný tomuto a čistý, proudil očima hladce a hustě, a to tím, že zhustili jednak celé oči, ale nejvíce jejich střed, takže každý jiný hrubší oheň jest zcela zadržován a jedině takovýto čistý propuštěn. (3) Kdykoli pak denní světlo se setká s proudem světla zrakového, tehdy naráží podobné na podobné, ztuhne a v přímém směru očí spodobí se v jedno těleso všude tam, kde světelný proud z nitra se srazí s předmětem vnějším. [...] (4) Ale když onen sourodý oheň zajde v noc, jest vnitřní oheň od něho odloučen; vycházejí pak do živlu nepodobného, sám se mění a hasne, již nesrůstaje s okolním vzduchem, poněvadž ten nemá ohně.

Co všechno nám tento text sděluje?

Ad (1): Existují různé druhy ohně (viz také 58c) a jeden z nich právě zapříčňuje viditelnost, protože zřejmě přímo je samotným světlem (viz část (4)).³

3 Různost druhů (či „rodů“ – γένη [gené]) vysvětluje Platón různou velikostí elementárních trojúhelníků, jimiž pozoruhodným způsobem určuje živly na geometrické rovině (viz *Tim.* 53c–57c). Velikost ploch složených z trojúhelníků se následně promítne i do velikosti těles ohraničených těmito plochami, v případě ohně se jedná o pravidelné čtyřstěny. Oheň, jímž

Ad (2) a (3): Celý popis zrakového vnímání je striktně materialistický – světlo má jednoznačně látkovou povahu.

Ad (4): Závěr úryvku velmi silně naznačuje, že zdrojem ohně, jenž je denním světlem, je Slunce – denní světlo přece mizí v noci, když zároveň Slunce zapadá za obzor.

Tím vlastně máme zodpovězeny obě otázky – oheň je zdrojem světla, či spíše světlo samo je určitým druhem ohně, s nímž dokáže interagovat „vnitřní“ oheň proudící ven skrze oči, a právě tím dochází k procesu vidění.

Ale pak si žádá zodpovězení ještě jedna otázka.

Jestliže má být zdrojem světla Slunce (oheň ve Slunci) a jestliže je světlo líčeno takto látkově, neměli bychom pak brát v potaz fyzické šíření tohoto mírného ohně směrem od Slunce? A pokud ano, nemusíme se bát, že by se Slunce někdy vyčerpalo, totiž zcela „vyzářilo“? Jestliže se pokusíme podívat na věc očima Platónovy doby, můžeme snad Slunce „zachránit“. Zvláštní výraz ἀπελθόντος δὲ εἰς νύκτα τοῦ συγγενοῦς πυρὸς (apelthontos de eis nykta tú syngenús pyros) totiž připouští neobvyklou, ovšem také dost odvážnou interpretaci: Onen mírný oheň, tedy světlo, není vyčerpáván, nýbrž jaksi putuje se Sluncem po obloze jako jakýsi jeho trvanlivý „světelný obal“. Taková představa ostatně odpovídá běžné zkušenosti přenášení světelného zdroje – osvětlená je vždy část prostoru kolem zdroje, jako by se kolem něj stále rozprostírala světelná koule. Ta by se co do kvantity mohla zachovávat a nemusela by být vždy znovu doplňována. V případě Slunce by se pak přesouvala na jiná místa kolem Země, takže další ráno by se k nám vracel ten samý „světelný oheň“, který večer „zašel“ či odešel.⁴

Nyní tedy víme, proč Slunce svítí. A jestliže jsme se také dozvěděli, že existují různé druhy ohně – možná očekáváme tvrzení, že Slunce je zdrojem i jiného druhu ohně, zřejmě složeného z větších těles (čtyřstěňů), který pak působí pocit tepla. Bude naše očekávání naplněno?

je na fyzikální rovině realizováno vidění, se zřejmě skládá z menších čtyřstěňů (viz také pasáž (2) našeho úryvku) a mj. vytváří denní světlo.

4 Anglické překlady toho zvláštního výrazu tuto interpretaci připouštějí a vlastně se shodují s významem překladu F. Novotného. Zeylův překlad ve výše zmíněné Cooperově edici (s. 1248): At night, however, the kindred fire has departed... Waterfield pak překládá (PLATO. *Timaeus and Critias*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008, s. 36): At nightfall, however, with the departure of its cognate fire... Ovšem samozřejmě by bylo žádoucí tuto odvážnou interpretaci podepřít nějakým Platónovým textem, což v tuto chvíli nedokážeme.

Proč Slunce hřeje?

Jak jsme řekli výše, Platón si otázku „proč Slunce svítí a hřeje?“ explicitně nepoložil. Avšak zatímco je možné si na základě Platónových textů učinit jasnou a srozumitelnou představu o tom, proč Slunce svítí, s teplem je mnohem větší potíž. Platón se totiž o teple v souvislosti se Sluncem (a s nebeskými tělesy obecně) vůbec nezmiňuje!

My však víme, že nebeská tělesa jsou dle Platóna složena především z ohně (*Tim.* 39e–40a, viz výše). Co kdybychom jednoduše řekli, že podle Platóna hřeje Slunce proto, že je z ohně, a oheň zkrátka hřeje, což přece víme z každodenní zkušenosti?

Tak jednoduché to mít nebudeme. Viděli jsme totiž, že existuje více druhů či „rodů“ ohně (stejně jako ostatních živlů). Platón rozlišuje plamen, to, co z něj vychází, dále to, co nepálí, ale poskytuje světlo, a také to, co zbývá v rozžhavených tělesech po uhašení plamene (*Tim.* 58c–d, srov. 82a).

Také jsme viděli, že Platón výslovně považuje Slunce za zdroj světla, a tím i viditelnosti věcí pro naše oči (viz *Tim.* 39b4–c1). Podívejme se ještě jednou na onu pasáž z *Timaia*, kde je popisován zrakový vjem: Denní světlo, které nepálí (ano!), se setkává se zrakovým ohněm proudícím z našich očí, tím naráží podobné na podobné a vzniká vidění (*Tim.* 45b–e, srov. 64d–e). Oheň „v nás“, který evidentně nepálí, tedy proudí ven našimi zorničkami a naráží na oheň denního světla, který (trochu překvapivě) taktéž nepálí, a protože jde o světlo (druh ohně?) navzájem podobné, nějak spolu reagují, a díky tomu máme zrakový vjem.

Ovšem když tento oheň nepálí, nemůžeme ho jen tak považovat za zdroj tepla. A Platón nikde nepíše, že denní světlo (či přímo Slunce) obsahuje ještě jiný druh ohně, který by pálil nebo aspoň příjemně hřál, a tím zajišťoval živým organismům „energetickou výživu“ (abychom připomněli tu druhou zmíněnou funkci Slunce z *Ústavy*) a vlastně umožňoval jejich existenci.

Mimochodem, budeme-li stopovat právě tu „výživu“, najdeme ještě jedno zajímavé místo. V dialogu *Filébos* rozvíjí Platón téma analogie mikrokosmu (jednotlivý člověk) a makrokosmu (celé univerzum). Přitom to demonstrovuje zrovna na příkladu ohně a píše (*Phlb.* 29b–d): Oheň je přítomen v „těle“ celku kosmu a také v našem těle. Ten v nás je malý a slabý, oheň v celém kosmu naopak větší, krásnější a silnější. A především – ten malý a slabý oheň v nás „*živí se a rodí a je ovládán*“ (τρεφεται και γιγνεται ... και αυξεται [trefetai kai gignetai ... kai auxetai; *Phlb.* 29c5) od toho velkého ohně kosmického. To je pozoruhodně podobný popis jako v případě té

druhé funkce Slunce v *Ústavě* (γένεσιν καὶ αὐξηὶν καὶ τροφήν [genesin kai auxén kai trofén]).⁵

Jenže – ve *Filébovi* se totéž tvrdí i o zemi, vodě a vzduchu, a to asi v tom smyslu, že látkové složení našeho těla je odvozeno od látky celého kosmu. V žádném případě tedy nejde o specifické působení teplého slunečního ohně. Navíc se zde o Slunci vůbec nemluví. A vlastně ani o teple ne...

Narazili jsme na jediné místo v Platónových textech, z něž lze vyvozovat, že nebeská tělesa hřejí, či přímo pálí:

[*Tímaios* 22c3–d3] Neboť to, co se i u nás vypravuje, jak kdysi Faethón, syn Héliúv, zapřáhl vůz otcův, ale nedoveda jeti po cestě otcově, spálil kus země a sám zasažen bleskem zahynul, to se vypravuje sice jako báje, ale pravý smysl jest to, že tělesa, pohybující se po nebi kolem země, odchylují se od své dráhy a že v dlouhých obdobích všechno na zemi velikým ohněm hyne.

Zde se zjevně hovoří o „pálivém ohni“, který jistě bude také hřát, a tato působnost je přiznána Slunci. Sice ne Slunci výlučně, nýbrž nebeským tělesům vůbec,⁶ což by ovšem nemuselo odporovat myšlence, že právě Slunce je zdrojem tepla v našem světě. Totiž, může jím být právě a především ono, a to například díky příhodné vzdálenosti od Země, velikosti, případně díky vyššímu zastoupení ohně vůči jiným živlům (sice nic z toho nemůžeme doložit Platónovými texty a tvrdit to s jistotou, ale nic z toho nemůžeme ani vyloučit).

Problematičtější je ale žánrové a dramatické zarámování tohoto vyjádření. Samotný text poukazuje na racionální reinterpetaci původně mýtického obsahu (báje o Faëthontovi). Tato reinterpetace sama má však pocházet od Egypťanů, konkrétně od jakéhosi egyptského kněze, který ji sdělil Solónovi (*Tim.* 22b–c), a od Solónu se pak přes několik mezičlánků dostala až do dějového rámce *Tímaia* (20d–e). Bylo by tedy velmi odvážné připsat tuto myšlenku přímo Platónovi.

Ano, oheň nebeských těles – především Slunce – zcela zjevně také hřeje, ba občas přímo pálí, toho si Platón nemohl nevšimnout. Ovšem v jeho textech zkrátka nenajdeme explicitní úvahu na toto téma, natož vysvětlení, proč tomu tak je a jakým způsobem se tak děje.

5 F. Novotný ovšem z nějakého důvodu překládá výraz αὐξετα ve *Filébovi* jako „je ovládan“, zatímco etymologicky blízký výraz αὐξη v *Ústavě* jako „vzrůst“.

6 τὰ περι γῆν κατ' οὐρανὸν ἰοντα (ta peri gēn kat' úranon ionta) – překlad F. Novotného je tedy téměř doslovný, jen s přidáním výrazu „tělesa“, aby to odpovídalo stylistice češtiny.

Protože jsme z tohoto závěru velmi zklamáni, učiníme náš obvyklý a oblíbený krok a podíváme se aspoň letmo k některým komentátorům a jejich zmínkám o Platónově pojetí nebeských těles.

Přímo k *Tímaiovi* napsal velmi rozsáhlý komentář Proklos. Ovšem navzdory délce komentáře jsme v něm nenašli explicitní vysvětlení původu slunečního tepla (nemůžeme však vyloučit, že nám něco uniklo právě kvůli délce celého spisu...). Sice postrádáme explicitní odpověď na naši otázku, nicméně z Proklových vyjádření je zřejmé, že Slunce zcela samozřejmě za zdroj tepla považuje, používá totiž výrazy jako ἡ ἡλιακὴ θερμότης (hé héliaké thermotés = teplo Slunce; viz *In Platonis Timaeum commentaria* 1.110.3) nebo ἡ ἔξαψις ἀπὸ ἡλίου (hé exapsis apo héliú = zapálení/vznícení od Slunce; viz *tamtéž* 1.110.7–8) či ἡ ζωοποιὸς τοῦ ἡλίου θερμότης (hé zóopoios tú héliú thermotés = životodárné teplo Slunce; *tamtéž* 2.104.28–29).

První dva výrazy jsou právě z komentování toho mýtického líčení o Faëthontovi, ten poslední připomíná tu druhou funkci Slunce z *Ústavy*, takže bychom si mohli dělat naděje, že Proklos čte danou pasáž *Ústavy* podobně, jako jsme ji chtěli číst my. Ovšem když se podíváme do Proklova komentáře přímo k *Ústavě*, u této pasáže se o teple Slunce vůbec nezmiňuje, jeho úvaha se pohybuje na rovině metafyzické, příp. epistemologické (viz *Procli Diadochi in Platonis rem publicam commentarii* 1.278.20 nn.). Jistě, která jiná pasáž Platónových textů měla vybízet k metafyzickým úvahám, jen škoda pro nás, že to Proklos nepojal komplexněji a nesestoupil i na rovinu fyzikální...

A co náš spolehlivý zdroj Simplikios? Ten se za každou cenu snaží skloubit učení Platóna a Aristotela, což u naší otázky v podstatě znamená, že musí dokázat, že nebe ani nebeská tělesa nejsou horká či teplá (aby učinil zadost Aristotelovi), ale zároveň jsou tvořena převážně ohněm (aby byl v souladu s Platónem). Dle Simplikia to lze spojit za předpokladu, že nebeská tělesa jsou tvořena nejčistší, nejdokonalejší, nejvyšší formou čtyř elementů,⁷ z nichž převažuje oheň (*IADC* 12,3–13,3; 80,25–81,8; 86,1–27; 435,33–436,3 atd.). Ten samotný nepálí, ale aithér jako celek rozpaluje vzduch v sublunárním světě a navíc (z důvodu, který nám zůstává skryt) vysílá Slunce paprsky. To jsme si ukázali už v minulých člancích.

7 To ovšem u Platóna nenajdeme. Jediné místo, z něž snad mohl Simplikios vycházet, je zmínka o nebesích jako o něčem lepším, dokonalejším a čistém ve *Faidónovi* (*Phd.* 109a–110a), případně o nebeských tělesech jako o bozích v *Zákonech* či v *Tímaiovi* (*Leg.* 821b, *Tim.* 39e). Bohužel Simplikios neuvádí odkazy na Platónovy texty, navíc možná vychází z Alexandrova komentáře, který se nedochoval v celku, takže není šance dopátrat se původu této myšlenky...

Konečně Filoponos jako obvykle útočí na Aristotelovu pozici a obhájuje Platóna v tom smyslu, že nebe je tvořeno převážně z ohně. Sám nemá žádný problém napsat, že Slunce hřeje, vyživuje a osvětluje svět, a to právě proto, že je z ohně (*IAM* 16,2; 53,2–11; 53,18–28; 122,4–14 atd.). To nám však samozřejmě s Platónovými texty a jeho vlastním vysvětlením příliš nepomůže.

Závěr

Co jsme se tedy dozvěděli? Vezmeme-li to od konce, komentátoři nevěnují pozornost tomu, že Platón explicitně nevysvětluje původ životodárného tepla kolem nás.

Pro Platóna pak zjevně byl mnohem důležitější pohyb Slunce (a ostatních nebeských těles) a charakteristiky tohoto pohybu. Je to zřejmé i z následujícího vyjádření:

[*Tímaios* 39d7–e2] Tímto tedy způsobem a proto byly stvořeny všechny hvězdy, kterým byla dána kruhovitá cesta vesmírem,⁸ aby tento svět byl co nejpodobnější dokonalému a rozumem chápanému živoku napodobováním jeho věčné přirozenosti.

Paginace ukazuje, že se nacházíme kousek za naším prvním citovaným textem z *Tímaia* výše, Platón má tedy stále na mysli „světelnou“ funkci Slunce (a ostatních nebeských těles). Tento úryvek pak celou úvahu o pohybech nebeských těles (jež začala v 37c) uzavírá. Hovoří se v něm o jakési „kosmologické účelnosti“ (viz „proto ... aby“), jež spočívá v co největší podobnosti vnímatelného látkového světa vůči svému inteligibilnímu vzoru. Realizací podobnosti je čas jakožto jakýsi proměnlivý, ale neustálý obraz věčnosti.

A když si ještě připomeneme ten první výše uvedený citát z *Tímaia* (*Tim.* 39b4–c1), dostáváme určení jakési „intelektuální účelnosti“ – počítáním

8 V tomto případě je překlad F. Novotného nepřesný, v originále totiž stojí: [...] τῶν ἄστρον ὄσα δι' οὐρανοῦ πορευόμενα ἔσχεν τροπὰς (tón astrón hosa di' úranú poreuomena eschen tropas), tj. „ty z hvězd, které při své cestě nebem konají obraty“. Viz také Waterfield: which turn as they travel across the heavens; Zeyl: which, on their way through the universe, would have turnings. Platón tedy má na mysli „planety“ v antickém smyslu, tedy včetně Slunce a Měsíce, ale nikoli „hvězdy“ v našem moderním smyslu. Pro měření času mají skutečně zásadní význam právě samostatně se pohybující (tedy bloudící) tělesa, „planety“ – čas přece počítáme na měsíce a (sluneční) roky.

těchto pohybů, samozřejmě pohybů viditelných, tedy pohybů svítících těles, mohou a mají rozumem obdařené bytosti rozvíjet své rozumové predispozice.

Tato funkce Slunce (snad by šlo říci „fotokinetická“) tedy v Platónových úvahách jednoznačně převažuje a jako by zcela zastínila druhou zásadní funkci, totiž že Slunce také poskytuje teplo (energii) nutné pro život. Skutečnost, že se o tom Platón vůbec ani slovem nezminí, je o to podivnější, že v *Tímaiovi* se nachází líčení takových subtilností, jako je vznik a funkce vlasů (76b–d) nebo utváření nehtů (76e).

Naše dosavadní zkoumání Aristotelova a Platónova vysvětlení tak dospívá k překvapivému zjištění. Pro Platóna je zásadní především ten fakt, že Slunce svítí, a v jeho textech lze dohledat i detailní vysvětlení, jak se to děje. Naopak otázka slunečního tepla ustoupila do pozadí, až zmizela zřejmě jako neproblematická – vždyť je-li Slunce z ohně, přece nutně hřeje. Naproti tomu Aristotelés musí k úvaze přistoupit jinak – právě proto, že Slunce podle něj není ohnivě, jeví se mu jako naléhavější otázka původu tepla. A i když ve spise *O nebi* aspoň zmíní, že chce podat i vysvětlení původu světla, výslovně se otázce nevěnuje a žádnou odpověď na ni nepodává...

Jestliže je postoj těchto dvou velkých myslitelů k naší otázce tak odlišný a neuspokojující, pochopitelně to vzbuzuje zvědavost. Co třeba před Sókratovští myslitelé, jak se postavili k této otázce oni?

Mgr. et Mgr. Richard Pospiech

Absolvent Katedry filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
Brno, Česká republika
330984@mail.muni.cz

PhDr. Josef Petrželka, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
josef@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.